

Ondergronds geld geven – op welke gronden? Over migrantenoverdrachten naar Suriname¹

Brigitte Unger en Frans van Waarden

Toen Suriname in 1975 onafhankelijk werd, koos bijna de helft van de Surinaamse bevolking ervoor om haar Nederlandse paspoort te behouden. Ongeveer 200.000 van de 450.000 Surinamers verlieten het land. Nu, meer dan dertig jaar later, is de Surinaamse bevolking weer gegroeid tot 490.000 personen, terwijl rond 300.000 Nederlanders een Surinaamse afkomst hebben. Voor elke Surinamer in Suriname bevindt zich dus bijna één uit Suriname afkomstige persoon in Nederland. De over het algemeen beter opgeleide en rijkere Surinamers in Nederland sturen regelmatig geld naar Suriname om hun achtergebleven familieleden te helpen. Een televisie voor oma, een bijdrage aan de opleiding van neven en nichtjes, of aan de bekostiging van zorg, huwelijken en begrafenissen. Er wordt ook geld naar Suriname gestuurd om een bedrijf op te zetten of een huis voor de oude dag te bouwen.

Dergelijke geldstromen van (arbeids)migranten zijn in economische zin eenzijdige of semi-transacties: betalingen zonder directe tegenprestatie. Ze worden wel als 'overdrachten' aangeduid en vinden wereldwijd dankzij de toegenomen mobiliteit en betere transport- en communicatietechnieken op grote schaal plaats. De Wereldbank² schat dat er in 2005 167 miljard US dollars aan zulke overdrachten van migranten terugstroonden naar hun herkomstland, veelal ontwikkelingslanden. De laatste vijf jaar alleen al is de omvang hiervan verdubbeld. Voor ontwikkelingslanden is het een belangrijke inkomstenbron geworden en dat geldt in het bijzonder voor Suriname, een land waarvan bijna de helft van de voormalige bevolking geëmigreerd is naar het voormalige moederland. Zoals de studie van Unger en Siegel (2006) laat zien, was de geldstroom van overdrachten (125 miljoen euro in 2004) groter dan de directe buitenlandse investeringen in Suriname en circa 5 keer zo groot als de officiële ontwikkelingshulp (zie grafiek 1).

Er stroomt echter nog meer geld tussen beide landen: er bestaat ook een omgekeerde geldstroom van Suriname naar Nederland. Een voorbeeld hiervan zijn de overdrachten van Surinaamse ouders naar hun kinderen die in Nederland stude-

¹ Dit artikel is gebaseerd op een door Brigitte Unger en Melissa Siegel in 2006 uitgevoerd onderzoek voor het Ministerie van Financiën en de Wereld Bank naar 'Workers' Remittances – The Netherlands Suriname corridor'. Frans van Waarden was als begeleider van dit project in Suriname aanwezig. Joras Ferwerda, BSc. en Els Verplanken willen we graag bedanken voor hun ondersteuning bij het vertalen en opmaken van een eerste versie van dit artikel.

² World Bank 2006.

ren. Verder lijkt er ook een niet onaanzienlijke illegale geldstroom van drugsgelden te bestaan, die in beide richtingen loopt.

In deze bijdrage willen we de geldstromen tussen Nederland en Suriname in kaart brengen en ons daarbij concentreren op de stroom van Nederland richting Suriname. De centrale vragen betreffen de omvang van de geldstromen en het wie, wat, waarom en hoe ervan. Wie stuurt er, wie ontvangt er, wat is de herkomst van de middelen, wat wordt er gestuurd, waarom, waar wordt het geld voor gebruikt, en bovenal: via welke kanalen vinden de overdrachten plaats? We onderscheiden drie typen kanalen: 1) formele, 2) informele maar legale, en 3) illegale. Formele kanalen zijn banken en legale geldtransactiekantoren, d.w.z. instellingen die tot taak hebben financiële transacties uit te voeren, als zodanig erkend zijn, en gecontroleerd worden door de overheid. Informele maar legale kanalen zijn kanalen die niet beroepsmatig financiële transacties uitvoeren en dat hooguit incidenteel doen, maar daarbij geen wetten overtreden. Het informele aspect kan hier betrekking hebben op de taak – financiële transacties verrichten – maar ook op de structuur. Het gaat hier doorgaans niet om formele organisaties, maar om familieleden en kennissen die geld of goederen voor anderen meenemen. Illegale kanalen zijn organisaties die financiële transacties verrichten zonder vergunning van staatswege en dus illegaal opereren; zij staan dus ook niet onder overheidstoezicht. Een voorbeeld hiervan zijn ‘ondergrondse bankiers’, die onder meer vanuit belwinkels opereren. Uit het onderstaande zal blijken dat de laatste categorie relatief belangrijk is voor de overdrachten in de ‘corridor’ van Nederland naar Suriname.

Het illegale aspect kan overigens ook betrekking hebben op de herkomst van het geld. De overdrachten kunnen immers zowel afkomstig zijn uit legale bronnen (arbeid, pensioen) als uit illegale activiteiten (bijv. drugshandel). We concentreren ons hier vooral op overdrachten van legaal verkregen middelen en niet op overdrachten van middelen van illegale herkomst. Dat wil zeggen, we richten ons op overdrachten van werknemers aan familie, overdrachten voor investeringen en overdrachten in het kader van pensioenen. Er zij hier echter opgemerkt dat de verwevenheid tussen de legale en illegale componenten van de Surinaamse economie het bijna onmogelijk maakt om transfers uit legale bron te scheiden van transfers uit illegale bron, aangezien beide dezelfde illegale kanalen gebruiken. Deze kanalen zijn ook weer verweven met andere instellingen die gebruikt kunnen worden voor het witwassen van illegaal verworven geld, zoals casino's en de handel in tweedehands auto's.

Onze bevindingen zijn gebaseerd op de bestaande literatuur, op onderzoeken van derden, en op eigen onderzoek. Ons eigen onderzoek betreft allereerst een serie kwalitatieve interviews met vertegenwoordigers van financiële instellingen in Suriname en Nederland. In Nederland zijn interviews gehouden met DNB, de Vereniging van Nederlandse banken, geldtransactiekantoren, ministeries, antropologen, sociologen en politicologen, en met diverse verenigingen, waaronder de Consumentenbond. Laatstgenoemde organisatie verrichtte in 2005 een survey

onder Marokkanen, Turken, Nederlandse Antillianen en Surinamers naar overdrachten, zodat gegevens van de Nederlandse kant van de 'corridor' al beschikbaar waren. In Suriname hebben we behalve met vertegenwoordigers van de Centrale Bank van Suriname, interviews gehouden met mensen bij alle banken en geldtransactiekantoren, ministeries, de douane, de openbare aanklager en het Meldpunt Ongebruikelijke Transacties. Daarnaast is er kwantitatief onderzoek verricht onder 132 huishoudens in Paramaribo en omgeving (waar meer dan de helft van de Surinaamse bevolking woont). Deze survey werd in maart en april 2006 uitgevoerd met medewerking van Mastersstudenten van de Anton de Kom universiteit.³ De surveyvragen betroffen demografische en sociaal-economische informatie over de huishoudens, migratie van familieleden, de hoogte, redenen en het gebruik van overdrachten, de kanalen die hiervoor gebruikt werden, en eventuele obstakels in de 'corridor' van Nederland naar Suriname.

1. Omvang van de geldstroom

De legale geldstroom van Nederland naar Suriname omvat overdrachten van legaal verkregen inkomsten uit arbeid, pensioenen en andere uitkeringen van individuen en legale zakelijke overboekingen. Het is niet eenvoudig om de omvang hiervan te schatten. De meest betrouwbare gegevens komen van de Nederlandse Centrale Bank. Volgens haar statistieken werd in 2002 26 mln euro van Nederland naar Suriname overgemaakt en 6 mln euro van Suriname naar Nederland. Vanaf 1970 valt er een stijgende trend in beide bedragen waar te nemen. DNB is na 2002 echter gestopt met het publiceren van overdrachtsgegevens. De Centrale Bank van Suriname heeft nooit informatie over overdrachten verzameld. Dit is opmerkelijk, gezien het belang van deze geldstroom voor de economie van het land. Het nadeel van dergelijke officiële gegevens is natuurlijk dat ze alleen betrekking kunnen hebben op de legale kanalen voor overdrachten via banken en andere officiële instellingen en de informeel-legale en illegale geldstromen niet meenemen.

Een beeld van de totale omvang van overdrachten kan verkregen worden uit diverse andere studies, die schattingen maken op basis van andere bronnen, waaronder enquêtes onder Surinamers. De Stichting Wetenschappelijke Informatie (SWI) in Suriname schatte in een onderzoek naar Global Restructuring, Income and Urban Employment in Suriname (WISE)⁴ de omvang op circa 15 mln US dollar. De Inter-American Development Bank kwam uit op 51 mln US dollar.⁵ Het meest volledig – qua diversiteit aan kanalen – is wellicht de studie van de Consumentenbond uit 2005. Zij deed een onderzoek door middel van persoonlijke interviews onder 1336 allochtonen uit Turkije, Marokko, Suriname, de Antillen, Somalië en Ghana in vier grote steden (Amsterdam, Den Haag,

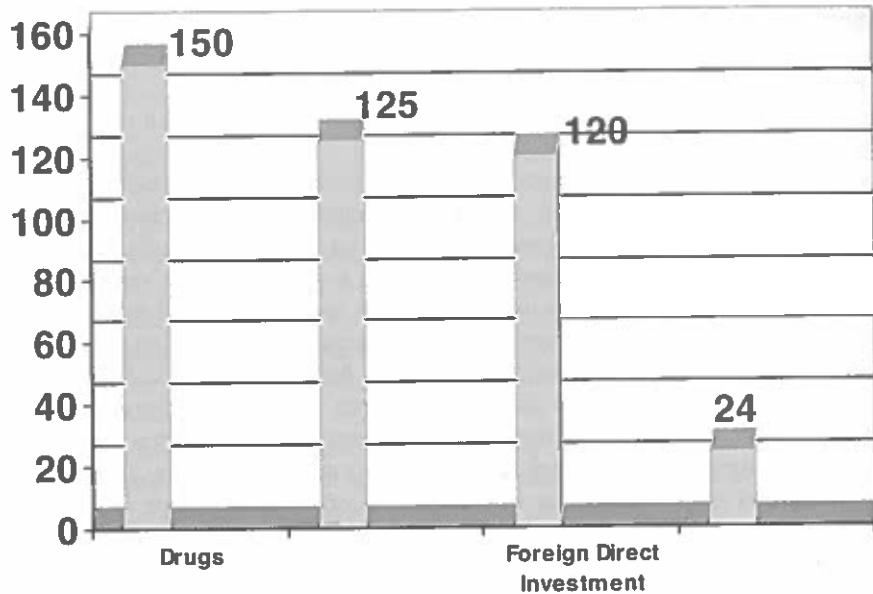
³ Zie Unger en Siegel 2006.

⁴ SWI 1999/2000.

⁵ De Vasconcelos 2006.

Rotterdam en Almere). Daaronder waren 243 Surinamers. De bond kwam uit op een totaal aan overdrachten van 115 mln euro via alle denkbare kanalen. Uit de survey van Unger en Siegel (2006) kan een bedrag van 58 mln euro geëxtrapoleerd worden. Inmiddels circuleert er een magisch getal van 125 mln euro onder empirische onderzoekers in Suriname. Als we het daar voorlopig op houden dan zou de stroom aan overdrachten tussen de 50 en 150 miljoen US dollar liggen en groter zijn dan de directe buitenlandse investeringen in Suriname en het vijfvoudige bedragen van de ontwikkelingshulp.

Grafiek 1: Geldstromen van Nederland naar Suriname in 2004 in miljoen euro

Bron: Unger (2006).

Gezien de aanzienlijke som die jaarlijks van Nederland naar Suriname stroomt, lijkt het van belang te kijken naar 1. wie het geld sturen, 2. wie de ontvangers zijn en waarvoor het geld gebruikt wordt, en 3. via welke kanalen het geld stroomt.

2. De verzenders

Surinaamse immigranten zijn relatief goed geïntegreerd in de Nederlandse samenleving en hebben minder last van barrières die andere etnische groepen tegenkomen. Niet alleen spreken zij de Nederlandse taal (nog steeds de voertaal in Suriname) en zijn zij bekend met de Nederlandse cultuur; zij zijn tevens relatief hoog opgeleid, althans vergeleken met andere immigranten. Dit betekent dat zij relatief in goeden doen zijn, een lagere werkloosheid kennen dan andere migranten, en in staat zijn om substantiële sommen geld naar familie in het moederland te sturen.

Momenteel hebben Surinamers in Nederland de hoogste arbeidsmarkt-participatie (66%) van alle immigranten, een cijfer dat dicht bij dat voor de autochtone Nederlanders zelf komt (69%). Het is veel hoger dan de arbeids-participatie van Turken (47%) en Marokkanen (44%).⁶ Tevens zijn er minder niet-werkenden dan bij andere grote groepen immigranten. Er wonen nu 188.267 eerste generatie en 141.063 tweede generatie Surinaamse-Nederlanders in Nederland, oftewel 329.430 in totaal.⁷

Volgens Foquz Ethno Marketing waren er in 2001 134.270 Surinaamse huishoudens in Nederland, die een gemiddeld beschikbaar inkomen van 17.800 euro hadden. Het totaal beschikbare inkomen van de Surinaamse bevolking in Nederland was 2 miljard euro. Dat betekent een groot potentiaal voor migrantenoverdrachten.

Ongeveer 81% van de Surinamers zendt één tot vier keer per jaar geld, en 19% zelfs vaker. Zij die één keer per jaar geld sturen doen dit vooral door contant geld te sturen (35%). Gemiddeld wordt 777 euro per jaar verzonden, en 347 euro per zending (Consumentenbond, 2005). Onze bevindingen aan de ander kant van de 'corridor' bevestigen dit beeld grotendeels, maar we ontdekten grote fluctuaties.⁸

Creolen en Hindoestanen dragen in totaal ongeveer evenveel over, maar Creolen sturen vaker lagere bedragen per zending (ongeveer 50 tot 100 euro per maand), terwijl Hindoestanen vaak grotere sommen in één keer sturen. Een mogelijke verklaring voor dit verschil is dat de ontvangende Creolen in Suriname doorgaans armer zijn en het extra maandelijks inkomen op een regelmatige basis nodig hebben, terwijl de Hindoestanen, die vaak vermogender zijn, het geld gebruiken voor specifieke, eenmalige aankopen.

⁶ Vermeulen en Penninx 2001, p. 33, overgenomen uit Martens 1999.

⁷ CBS, Statline 2005.

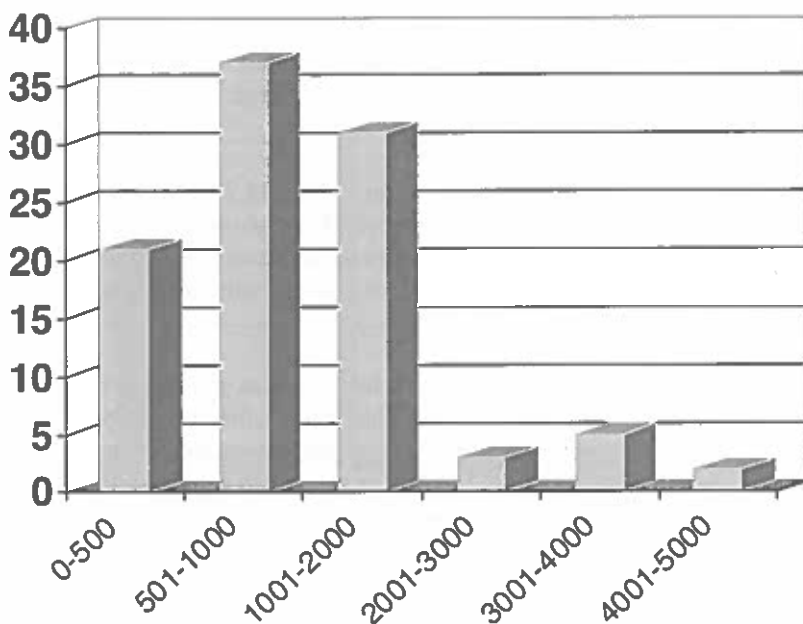
⁸ Unger en Siegel 2006.

3. De ontvangers

3.1 Ontvangers naar inkomen

Overdrachten worden vooral door huishoudens met lage inkomens ontvangen. Uit ons onderzoek bleek dat 21% van de ontvangers een maandelijks inkomen had van 0 tot 500 SRD (circa 150 euro), 37% van de huishoudens een inkomen van 501 tot 1000 SRD (circa 300 euro) en 31% een inkomen van 1001 tot 2000 SRD (circa 600 euro). De overdrachten komen dus zeker gelegen (zie grafiek 2).

Grafiek 2: Overdracht ontvangers naar huishoudinkomen in Surinaamse dollar als percentage van het totaal

Bron: Enquête Unger en Siegel (2006) in Paramaribo.

3.2 Ontvangers naar etnische identiteit

Ongeveer de helft van elke etnische groep ontvangt overdrachten, die dus evenwichtig onder de grote etnische groepen verdeeld zijn. Onderstaande tabel geeft aan dat alle etnische groepen familie in Nederland hebben en bijna allen overdrachten ontvangen. Wel zijn Creolen en Hindoestanen (en de 'gemengden', meestal een mix van deze beide groepen) de belangrijkste ontvangers van overdrachten.

Tabel 1: Etniciteit, migratie en overdrachten

Etniciteit	Percentage dat familie in NL heeft (1992)*	Percentage van totaal ontvangen overdrachten (1999/2000)**	Percentage van totaal ontvangen overdrachten (2006)*** ⁹
Creolen	83,6	56	45
Hindoestanen	77,9	19	16
Javanen	63,3	7	10
Chinezen	76,5	0	0
Marrons	35,4	8	8
Indianen	46,3	0	0
Europeanen	87,9	–	0
Gemengd	84,7	8	21
Overige	32,6	2	–
Totaal		100	100

*Bron: De Bruijne en Schalkwijk (1994), **SWI 1999/2000, ***Enquête Unger en Siegel (2006) in Paramaribo.

3.3 Besteding van de overdrachten

Gevraagd naar waar de overdrachten aan besteed werden, gaf 81% van de ontvangers aan het geld voor alledaagse consumptie te gebruiken, 14% voor medische uitgaven, 14% voor onderwijs, 27% spaarde het geld, 8% investeerde het en 24% gebruikte het voor andere uitgaven.

Tabel 2: Gebruik van ontvangen overdrachten

Gebruik	Percentage van de ontvangers van overdrachten
Alledaagse consumptie	81
Medische uitgaven	14
Educatie	14
Sparen	27
Investeren	8
Anders	24

Bron: Enquête Unger en Siegel (2006) in Paramaribo.

⁹ De selectiegroep voor Javanen, Chinezen, Bosnegers en Indianen was vrij klein dus hier is enige ruimte voor afwijking.

4. Gebruikte kanalen

Volgens de Consumentenbond (2005) en Unger en Siegel (2006) gebruiken de Surinamers in Nederland voor ongeveer de helft formele en voor de andere helft informele kanalen om geld over te dragen naar Suriname. In de inleiding hebben we een driedeling in transfer-kanalen gemaakt: formeel-legale, informeel-legale, en illegale. In figuur 1 zijn deze voor de overdrachten van Nederland naar Suriname geconcretiseerd. Deze drie kanalen worden achtereenvolgens besproken.

4.1 Formele kanalen

4.1.1 Het formele kanaal van banken

Wat de formele kanalen betreft, maken Surinamers in Nederland maar zeer weinig gebruik van banken voor transfers naar Suriname, ook al zullen alle betrokkenen een bankrekening hebben en waarschijnlijk voldoende financieel onderlegd zijn. Ook aan de ontvangende kant in Suriname heeft 80% een bankrekening (Tabel 3), maar gebruikt die blijkbaar niet om overdrachten te ontvangen. Slechts 19% van alle overdrachten loopt via banken. Dit is opmerkelijk, gezien het feit dat zowel in Nederland als in Suriname een goed ontwikkelde bankensector bestaat.

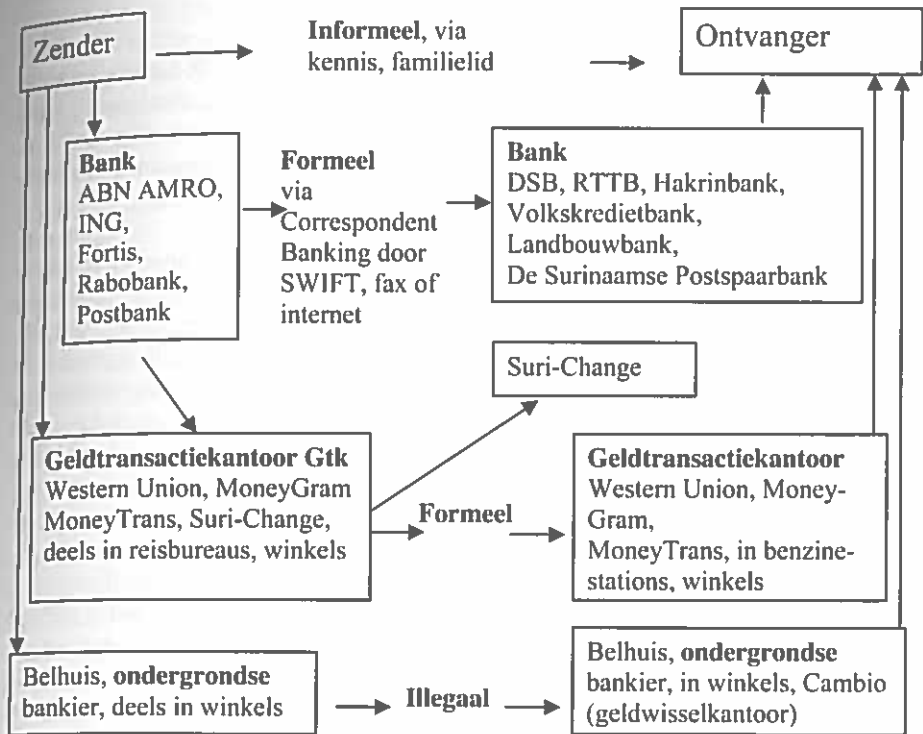
Tabel 3: Surinamers in het bezit van een bankrekening in Suriname en in Nederland

	Bankrekening in Suriname	Bankrekening in Nederland
Ja	80%	3%
Nee	20%	97%

Bron: eigen onderzoek, Paramaribo 2006 in Unger en Siegel (2006).

De Nederlandse bankensector is sterk geconcentreerd. De ABN-AMRO, ING, Fortis, de Rabobank en de Postbank zijn de spelers in het formele kanaal vanuit Nederland. Onder hen neemt de ABN-AMRO de eerste plaats in, waarschijnlijk omdat de voormalige koloniale bank in Suriname, de HBU, daar indertijd in is opgegaan. Zij wordt gevolgd door de Postbank, die samenwerkt met de marktleider, het geldtransactiekantoor Western Union.

Figuur 1: Kanalen voor overdrachten van Nederland naar Suriname

In Suriname bestaan 8 banken, waar ongeveer 1500 mensen werken. Dat is 2,5% van alle werkgelegenheid.¹⁰ De drie grootste, die samen een marktaandeel van 70-80% hebben, zijn de RBTT (de Royal Bank of Trinidad and Tobago Ltd, met hoofdkwartier in Port of Spain), de DSB (De Surinaamse Bank Ltd), en het staatsbedrijf HAKRIN Bank Ltd. In 2004 betrad RBTT de markt en nam de voormalige ABN-AMRO vestiging over. Net als zijn voorganger is het nu de enige buitenlandse bank in Suriname. Sinds deze speler op de markt verscheen, is de ranglijst van de top 3 spelers veranderd. RBTT werd de grootste bank, gevolgd door de voormalige nummer één DSB en de Hakrin Bank.

Tussen de vijf kleinere banken zitten 3 staatsbedrijven: de Surinaamse Postspaarbank (die los staat van Surpost, het postkantoor), de Stichting Surinaamse Volkskredietbank en de Landbouwbank. Een kleinere privébank is Finabank Ltd en de laatkomer Suri-Change Bank Ltd, die veranderde van geldtransactiekantoor in bank. Suri-Change bestaat pas sinds september 2005, maar Suri-

¹⁰ IMF 2006.

Change N.V. als geldtransactiekantoor bestaat al meer dan 20 jaar. Aan de Nederlandse kant van het kanaal is Suri-Change nog steeds een geldtransactiekantoor.

Sinds 2006 wordt er een fusie tussen de drie staatsbanken (VCB, Landbouwbank en Surinaamse Postspaarbank) voorbereid, hetgeen sterk bevorderd wordt door de CFATF (2005). Maar de fusie is tot op heden nog niet gerealiseerd.¹¹ De Surinaamse commerciële banken hebben hun eigen bankenassociatie, de Surinaamse Bankiersvereniging.

Het Surinaamse bankwezen lijkt een mengeling te zijn van een goed ontwikkeld en internationaal georiënteerd systeem met nog bepaalde traditionele elementen. Enerzijds hebben de grote banken zakenrelaties met banken over de hele wereld. Ze gebruiken het Amerikaanse Clearing System als het geld in dollars vanuit de VS wordt overgebracht en zijn aangesloten op internationale betalingssystemen. Sommige, met inbegrip van de Surinaamse Postspaarbank, bieden direct contant geld via ATM-machines. De RBTT Bank heeft een geldmachine voor bankkaarten met Cirrus, zodat contant geld met Europese bankkaarten kan worden opgenomen. Anderzijds, bij wijze van voorbeeld, registreert één van de drie grootste banken nog met de hand welke overdrachten uit het buitenland binnenkomen. Ook andere banken die internet gebruiken hanteren nog steeds lange lijsten van met de hand geschreven verslagen of computerafdrukken die dan verder met de hand worden verwerkt. De kleinere banken gebruiken alleen een telefoon en faxmachine voor de overschrijvingsopdrachten of voor rapportering aan de Centrale Bank. In het algemeen echter lijkt het hoog geconcentreerde Surinaamse bankwezen relatief goed ontwikkeld.

De meeste overdrachten via het bankwezen in Suriname worden gedaan door de Suri-Change Bank. Suri-Change gebruikt zijn eigen kanaal: Suri-Change geldtransactiekantoren verzenden geld naar de Suri-Change Bank in Suriname. Al het geld dat door Suri-Change wordt ontvangen komt uit Nederland, aangezien Suri-Change geen branches in andere landen heeft.

4.1.2 Het formele kanaal van geldtransactiekantoren

Het meest gebruikte formele kanaal is dat van de geldtransactiekantoren: Western Union, MoneyGram met MoneyTrans, en Suri-change. De laatste is goed voor 31% van de overdrachten.¹²

Western Union is het meest populaire kanaal om geld te verzenden en tevens het grootste. Er zijn volgens Western Union Nederland 660 vestigingen in Nederland en 30 vestigingen in Suriname. In de Consumentenbond-enquête van 2005

¹¹ <http://www.cbvs.sr/dutch/publicaties-kredietinstellingen.htm>.

¹² De gehele lijst van geregistreerde geldtransactiekantoren onder supervisie van de DNB is te vinden onder de rubriek register wgt van de DNB homepage http://www.dnb.nl/dnb/bin/doc/Wgt%20Register%20per%2015-05-2006_tcm12-60123.pdf.

werd gevraagd naar de voorkeur voor geldtransactiekantoren en beluizen voor het versturen van geld. 46% van de niet bancaire transacties werd gedaan via Western Union (die met Postbank NL samenwerkt), 14% via MoneyGram, 8% via de GWK Travelex (inmiddels een bank), 4% via de Goffin Bank, die alleen nog handelt met Suriname, en 1% middels Cambio, die geen nieuwe vergunning heeft gekregen van DNB. De resterende 27% van de niet bancaire transacties werd verricht via beluizen, reisbureaus en ondergrondse bankiers (zie 4.3). MoneyTrans was tijdens het onderzoek van de Consumentenbond nog te jong om in het onderzoek te worden meegenomen. Suri-change ontbreekt helaas in deze enquête.

MoneyGram, de op één na grootste geld-transfer agent, opereert sinds april 2005 vanuit eigen vestigingen net zoals Western Union. Daarnaast werkt het met een netwerk van tussenpersonen. De locaties van deze tussenpersonen, meestal banken, reisbureaus, wisselkantoren of postkantoren, zijn niet van MoneyGram zelf. MoneyGram biedt momenteel zijn service aan op 53 locaties in Nederland en 14 in Suriname.

MoneyTrans is een Belgisch transactiekantoor dat sinds enige tijd op de Surinaamse markt opereert met het doel de euromarkt te veroveren. In tegenstelling tot de andere twee aanbieders doet zij alleen zaken in euro's en niet in de andere in Suriname in omloop zijnde valuta's, de Amerikaanse en de Surinaamse dollar. Er zijn vijf MoneyTrans kantoren in Nederland en 11 in Suriname.

Ons eigen onderzoek¹³ wees uit dat ook Suri-change een belangrijk geldtransactiekantoor is voor Surinamers. Suri-Change is gevestigd in Rotterdam en heeft sinds enige tijd ook filialen in Den Haag en Amsterdam. Oorspronkelijk een handelaar in goud en juwelen, heeft het met geldtransacties een goed lopende business ontwikkeld. Terwijl het in Nederland een geldtransactiekantoor is, is het in Suriname een gewone bank geworden, die daar nu het grootste deel van de overdrachten voor zijn rekening neemt. Suri-Change kan directe overboekingen doen door geld uit Nederland direct naar het eigen bedrijf in Suriname te boeken.¹⁴

¹³ Unger en Siegel 2006.

¹⁴ Suri-Change werd pas in september 2005 in Suriname een bank. Daarvoor was het een geldtransactiekantoor aan beide zijden van het kanaal (Surigoud/Suri-Change in Nederland en Suri-Change in Suriname).

4.2 Informele maar legale kanalen

Informele maar legale kanalen hebben betrekking op zendingen van contant geld via kennissen of per post. Hoewel deze kanalen niet tot het formele financiële stelsel horen, zijn ze erg populair onder Surinamers en bovendien legaal, zolang althans de transacties de 10.000 euro niet overschrijden, omdat voor hogere bedragen binnen de Europese Unie een meldplicht bestaat.

4.2.1 Persoonlijk of via familie

Volgens de Consumentenbond wordt 30% van alle overdrachten contant geleverd. 28% wordt persoonlijk of door een familielid gebracht. De overige 2% komt bij de ontvangers aan via de kerk of door middel van het opsturen van een bankkaart naar Suriname.¹⁵ Door de combinatie van informele controle (en daarmee een hoge mate van betrouwbaarheid) en een minimum aan informatievragen aan de klanten, zijn zulke persoonlijke kanalen aantrekkelijk voor immigranten. Dit geldt in het bijzonder voor illegale migranten of legale migranten met een onduidelijke werkstatus, al was het maar omdat die moeilijker toegang tot formele kanalen hebben. Ofschoon Surinamers doorgaans legaal in Nederland zijn en veelal een officiële baan hebben, hebben ze toch een sterke voorkeur voor dit kanaal, dat immers niet alleen goedkoop maar ook redelijk betrouwbaar is.

4.2.2 Post

Behalve geld worden ook goederen gestuurd. Dit gebeurt veelal per post. Ook komt er op deze wijze wel geld naar Suriname. In het verleden vonden meer overdrachten in natura plaats. Nu vertegenwoordigen deze nog slechts ongeveer 10-15% van de totale waarde aan overdrachten.¹⁶ Dit percentage komt ruwweg overeen met de bevindingen van de Consumentenbond, volgens welke 8% van de overdrachten per post plaatsvinden. Deze gaan naar ongeveer de helft van de bevolking in de vorm van pakketten met voedsel en kleren. Er is een duidelijke verschuiving van goederen naar geld waarneembaar. Het verzenden van pakketten vanuit Nederland is minder gangbaar geworden. In 2005 zag Surpost het aantal pakketten bijna gehalveerd vergeleken met 2000. Daarentegen zijn de geldoverdrachten gestegen.

4.3 Illegale kanalen

Er bestaat de nodige verwarring in de terminologie rond overdrachten via informele en illegale kanalen. De termen 'alternative remittance systems'¹⁷ en 'underground banking' worden soms als synoniemen gebruikt, maar soms ook om informele van illegale kanalen te onderscheiden. In onze ogen zijn 'alternative

¹⁵ Consumentenbond 2005.

¹⁶ Unger en Siegel 2006.

¹⁷ APG 1999.

remittance systems',¹⁸ 'underground and ethnic banking',¹⁹ 'money transfer businesses', en 'informal funds/value transfer systems',²⁰ generieke termen die gebruikt worden om alle denkbare illegale bancaire arrangementen mee aan te duiden.

Sommige van die systemen zijn aan bepaalde geografische gebieden of etnische dan wel migrantengroepen gebonden en worden daarom wel aangeduid met de betreffende cultuur-specifieke termen, zoals fei-ch'ien (China), hundī (Bangladesh, India, Pakistan), hui kuan (Hong Kong), kyeyo money (Oeganda), padala (de Filippijnen), phei kwan (Thailand), black market peso exchange (Mexico), en hawala (Afghanistan, India en het Midden-Oosten).

De term hawala wordt vaak gebruikt als synoniem voor al het ondergronds bankieren.²¹ Dit geldt ook voor het onderzoek van de Consumentenbond (2005), waarin beluizen en hawala in één categorie zijn samengevoegd. Volgens de Consumentenbond vinden 13% van alle overdrachten van Nederland naar Suriname via hawala, beluizen en reisbureaus plaats.

4.3.1 Ondergrondse bankiers

Ondergronds bankieren vindt plaats zonder vergunning van DNB en is daarom illegaal in Nederland. De zender gaat naar een ondergrondse bankier. Dit kan een particulier of een bedrijf zijn. Hij betaalt de som die hij wil overmaken plus een commissie en geeft naam, adres of telefoonnummer van de ontvanger door. De ondergrondse bankier belt een collega in het ontvangende land. Dit kan een particulier, een winkel, of ander bedrijf zijn. Deze betalen het geld meteen aan de ontvanger. Tussen zenden en ontvangen zit soms niet meer dan een paar minuten. Omgekeerd wordt ook geld vanuit het ontvangende land naar het zenderland verstuurd, zodat minder verevening nodig is. Hoe de verevening tussen ondergrondse bankiers in Nederland en in Suriname precies plaats vindt, konden we niet achterhalen. Maar in het geval dat meer geld vanuit Nederland naar Suriname gestuurd wordt dan andersom, kan verevening plaatsvinden door goederen ter waarde van het vereveningsbedrag naar Nederland te sturen. Zo hoeft het geld nooit het land uit en blijft het risico betrappt te worden op het smokkelen of witwassen van geld beperkt.

De schatting van het aantal ondergrondse banken in Nederland ligt tussen de 10 en 100.²² Dit getal lijkt erg laag, omdat we tijdens ons twee weken durende veldonderzoek alleen in Suriname al vijf ondergrondse bankiers in Nederland konden opsporen. Vooral Hindoestanen kunnen beschikken over een goed georganiseerd ondergronds banksysteem. Ondergrondse bankiers maken soms ge-

¹⁸ FATF 2005.

¹⁹ Carroll 2002.

²⁰ Passas 1999; World Bank & IMF 2003.

²¹ Carroll 2006.

²² Slot 2005.

bruik van formele bancaire kanalen, maar dit neemt niet weg dat hun financiële dienstverlening zonder vergunning plaatsvindt en dus illegaal is. Het traditionele systeem voor overdrachten in gebruik bij Hindoestanen was het Koelie-systeem, waarbij de Hindoestanen in Nederland geld overmaakten via Hindoestaanse winkels en belhuizen. Deze systemen zijn gebaseerd op vertrouwen en zijn slechts gedeeltelijk vervangen door formele transactiesystemen.

Volgens Passas (1999) sturen veel Surinamers in Nederland geld terug naar huis via voedingszaken, juweliërs en andere kleine bedrijven. Een rapport van de CRI (Centrale Recherche Informatiedienst) meldt dat criminele organisaties ook gebruik maken van dergelijke ondergrondse banksystemen en dat sommige van deze bedrijven zelfs in handen zijn van criminele organisaties.²³ Drugshandelaren hoeven het geld niet meer buiten Nederland te brengen. Hun ondergrondse bankier in Nederland hoeft maar te bellen naar een verwante winkel of cambio in Suriname, waar vervolgens grote sommen worden uitbetaald.

Men kan binnen enkele minuten simpelweg per telefoon duizenden euro's versturen. Ondergrondse bankiers lijken de grootste concurrenten te zijn voor de formele kanalen, omdat zij snel, discreet en betrouwbaar geld overmaken. In sommige winkels in Suriname kan men ondergrondse bankiers voor het grote geld vinden. Deze lijken zelfs op een echte bank, met kantoor(tje) en balie, alleen mag niet iedereen daar zo maar naar binnen.

Vooraf bepaalde typen winkels, waaronder belhuizen en cambio's, hebben zich toegelegd op het ondergronds bankieren.

Belhuizen. Belhuizen zijn aanvankelijk officieel opgericht om telefoondiensten aan te bieden, meestal naar het verder weg liggende en daardoor vaak duurdere buitenland, en dat tegen lagere prijzen dan andere telefoonaanbieders. Men kan er een prepaid telefoonkaart kopen en bellen in een privacy-vriendelijk afgesloten hoekje. Migranten hebben behoefte aan contacten met het thuisfront in het thuisland en moeten vaak spaarzaam met hun geld om gaan. Dus zijn ze aangewezen op een belhuis. Dat geldt zeker voor Surinamers, omdat bellen met Suriname nog steeds tamelijk duur is. Door zich te specialiseren op een bepaalde regio kunnen de belhuizen voor dat land goedkopere tarieven bedingen en dat vergroot de aantrekkingskracht op de leden van de migrantengroep. Zo worden belhuizen een soort natuurlijke ontmoetingsplaats voor migranten uit bepaalde landen of etnische groepen. Op den duur komt men er niet alleen meer om te bellen, maar meer en meer voor het onderlinge sociale contact met landgenoten. De belhuizen spelen daar op in en gaan andere voor de groep belangrijke goederen en diensten aanbieden, waaronder ondergronds bankieren. Omgekeerd kan het ook gebeuren dat andere bedrijfstypen waar veel migranten komen, zoals een wasserette, een Turkse slager of een Surinaams reisbureau telefoondiensten gaan aanbieden. Soms zijn er maar één of twee telefoonlijnen, die gebruikt kunnen

²³ Boom 1996.

worden voor goedkope telefoongesprekken. Beluizen voor Surinamers worden vooral gerund door Hindoestanen en Creolen.

Als zij tevens overboekingdiensten aanbieden, zouden ze zich behoren te registreren bij de DNB als een geldtransactietussenpersoon. Dat dit gebeurt, is echter niet erg waarschijnlijk, hetzij uit onwil om extra kosten te maken voor registratie etc., of uit onwetendheid. Het lijkt niet waarschijnlijk dat zulke kleine etnische bedrijven bekend zijn met de formele eisen en zo ze dat al zijn, dan past een officiële aanpak niet bij het informele karakter van het bedrijfje en zijn klantenkring. Er staat slechts één belhuis op de DNB-lijst van geldtransactiekantoren (Kaah Express). Dit belhuis doet alleen overboekingen naar Somalië. Dat betekent dat alle beluizen die geld overmaken naar Suriname illegaal opereren. Het belhuis kan ook een ontmoetingsplaats worden van kleine en grotere criminelen, bv. uit het drugscircuit. Drugshandelaren hebben immers ook behoefte aan telefonische contacten met Suriname en dan bij voorkeur via de anonieme lijn van een belhuis.

Het aantal beluizen in Nederland kan slechts worden geschat. Sommige beluizen zijn geregistreerd als normale winkels bij de Kamer van Koophandel, bijvoorbeeld als wasserette of levensmiddelenzaak. Een belhuis moet ook geregistreerd worden bij de telecom toezichthouder, de OPTA (Onafhankelijke Post en Telecommunicatie Autoriteit), maar velen zijn erg klein en registreren zich niet. Het aantal beluizen in Amsterdam is geschat op meer dan 200.²⁴

Cambio's. Aan Surinaamse kant zijn ook geldwisselkantoren (cambio's) actief als ondergrondse bankiers. Het zijn belangrijke informele en meestal illegale kanalen voor overdrachten. Aan Nederlandse kant lijkt het probleem dat geldwisselaars ook illegaal geld overboeken de laatste jaren door DNB opgelost te zijn.²⁵ Aan Surinaamse kant zijn er volgens de CFATF (2005) 23 cambio's die als geldwisselaar geregistreerd staan, maar slechts twee daarvan functioneren ook formeel als geldtransactiekantoor. Naast de 23 geregistreerde cambio's zijn er nog 50 cambio's die volledig illegaal werken.²⁶ Alles wijst er op dat deze cambio's ook ongestraft grensoverschrijdende geldtransacties doen. We hebben zelf in ons veldonderzoek in Suriname diverse malen met succes geld naar Nederland over kunnen maken via een cambio. Aan de andere kant van de corridor, in Nederland, zit vaak een ander type ondergrondse bankier, die via de mobiele telefoon geld naar de cambio verstuurt dan wel geld uitbetaalt. De Nederlandse partners van onze Surinaamse ondergrondse bankiers, via welke we een bedrag overmaakten, waren particulieren – één geval zelfs een ambtenaar – die deze zaken naast hun gewone werk deden. Sommige cambio-eigenaren bezitten tevens een casino. In dergelijke gevallen is het niet onwaarschijnlijk dat het om het verplaatsen van grotere bedragen uit de drugshandel gaat.

²⁴ Van Traa 2003.

²⁵ Unger en Siegel 2006.

²⁶ CFATF 2005.

5. Redenen om informele c.q. illegale kanalen te gebruiken

Waarom is het toch dat Surinaamse migranten overdrachtgelden naar het moederland liever via het informele stelsel sturen dan via formele kanalen? De banksector wordt maar voor 19% van alle overdrachten gebruikt. Het meeste geld wordt via informele en illegale kanalen overgebracht (kennissen, de post en ondergrondse bankiers), terwijl andere migrantengroepen in Nederland wel veel meer formele kanalen gebruiken.

Tabel 4: Redenen om in Nederland voor geldtransactiekantoren en beluizen te kiezen (percentage respondenten dat het betreffende criterium noemt)

Betrouwbaarheid	63
Snelheid van overmaking	62
Goede ervaring	43
Lage kosten	25
In de buurt van de zender	24
Gewoonte	21
Ontvanger woont dichtbij waar geld naartoe gestuurd is	20
Goede ervaring door andere mensen	15
Niet veel informatie over mij nodig	14
Niet veel informatie over ontvanger nodig	12
Geen andere optie voor dit land	4

Bron: Consumentenbond (2005).

De reden kan niet zijn dat er geen formele bancaire infrastructuur is. Die is er wel degelijk en ze is goed ontwikkeld. De mensen die in de formele sector – hebben staatsorganisaties en buitenlandse bedrijven in bauxiet, olie en goud – werken, hebben bankrekeningen nodig. Naar schatting 80% van de burgers in Paramaribo heeft een bankrekening. Onder Surinamers in Nederland is dat percentage nog hoger. Dit betekent dat er een infrastructuur is voor bank-aan-bank transacties tussen Surinamers in Nederland en in Suriname. Toch wordt daar voor overdrachten weinig gebruik van gemaakt.

Tabel 4 geeft aan welke redenen de verzenders in Nederland aanvoeren voor hun voorkeur voor niet-bancaire boven bancaire kanalen.²⁷ De migranten noemen

²⁷ In deze bespreking van de motieven voor het gebruik van diverse kanalen is het helaas niet mogelijk om formele duidelijk van informele en illegale kanalen te scheiden. Ten eerste omdat dat niet gebeurde in de onderzoeken waaraan de gegevens ontleend zijn. De Consumentenbond heeft geldtransactiekantoren – een legaal kanaal – en beluizen – een illegaal kanaal – samen genomen in één categorie in haar enquête in Nederland. Ook in ons onderzoek in Suriname konden respondenten niet onderscheiden tussen een formeel

vooral de betrouwbaarheid en de spoed van deze transacties. Ook zijn ze volgens hen goedkoper.

Wat de snelheid betreft: overdrachten via banken kunnen tussen de twee werkdagen en drie weken in beslag nemen, terwijl ze via geldtransactiekantoren en informele kanalen binnen een uur of soms zelfs minder kunnen worden uitgevoerd.

Uit de tabel blijkt dat veel Surinamers de formele kanalen (vooral via banken) als duurder beschouwen. Bij gebruik van een bankkanaal moet de ontvanger een percentage van het overgemaakte bedrag aan de bank betalen. De kosten om 100 euro van Nederland naar Suriname te sturen bedroegen bij de meeste banken maar ook bij het belangrijkste geldtransactie kantoor Western Union 17 euro. Ondergrondse bankiers en op Suriname gespecialiseerde geldtransactiekantoren zijn vaak duidelijk goedkoper dan de banken en Western Union. Voor 100 euro rekenden geldtransactiekantoren (Suri-Change, MoneyTrans, Ramesh Travel) 7 euro. Een individuele ondergrondse bankier (een Hindoestaanse ambtenaar in Den Haag) deed het zelfs voor maar 4 euro en het geld kwam een uur later veilig aan bij een legale cambio in Paramaribo die naast de reguliere activiteiten ook illegale geldtransacties verrichte.

De kosten dalen naarmate grotere bedragen verstuurd worden. Een overdracht van 300 euro kost 4% tot 8% vergeleken met de 10% tot 17% voor 100 euro. Dit betekent dat de armsten de grootste kostenlast moeten dragen. Daarom zijn juist voor hen goedkopere informele kanalen belangrijk.

Maar wat Surinaamse ontvangers zich veelal niet realiseren is hoeveel de afzender moet betalen en dat er een ongunstiger wisselkoers gehanteerd wordt in het non-bancaire circuit. Die wisselkoersen zijn van groot belang omdat er in Suriname drie munten, de euro, de Amerikaanse dollar en de Surinaamse dollar SRD, gebruikt worden. De SRD wordt niet internationaal verhandeld. Dat maakt regelmatig wisselen noodzakelijk. Het gebruik van drie valuta's impliceert extra transactiekosten om afzonderlijke rekeningen aan te houden en intransparantie van kosten bij het wisselen van geld.

Omgekeerd denkt de verzender dat hij de volledige overdrachtskosten heeft betaald, en heeft hij er geen weet van dat de ontvanger aan de andere kant van de corridor ook nog iets moet betalen, of minder geld uitbetaalt krijgt vanwege een slechte wisselkoers.

Dat de klanten geen juist inzicht in de kosten hebben is tot daar aan toe. Echter, ook de banken zelf lijken het niet altijd te weten. Hun vertegenwoordigers aan

legaal geldtransactiekantoor zoals Western Union en een informeel en illegaal cambio. Wel konden mensen kiezen tussen banken en niet-banken.

de ene kant van de corridor kunnen hun klanten althans niet goed informeren over de kosten aan de andere kant. Ons eigen onderzoeksteam kon de ware kosten alleen uitvinden door zelf 100 euro via verschillende kanalen van Nederland naar Suriname te versturen om te kijken hoeveel er echt wordt uitbetaald, om zo de reële kosten te kunnen berekenen. Zelfs bij nieuwe overdrachtsystemen zoals Surpost-Interpay wisten de mensen aan de ene kant niets van de kosten aan de andere kant. We moesten naar Suriname bellen om uit te vinden dat de ontvanger van het middels een nieuwe Elektronische Postwissel EPW verstuurd geld zelf ook nog 1.5% moet betalen. Interpay in Nederland leek daar niets van te weten, toen ze ons de totale kosten voorrekenden.

De grotere snelheid en de – zij het schijnbaar – lagere kosten van geldtransactiekantoren en de informele kanalen gaan volgens tabel 4 niet ten koste van de betrouwbaarheid, iets wat bij uitstek het sterke punt van de formele bankenstructuur zou moeten zijn. Fraude lijkt niet vaak voor te komen in deze sector. Het voordeel dat een formele bank wellicht zou kunnen bieden, grotere veiligheid, is dus niet relevant, omdat de andere kanalen dit ook bieden. Surinamers weten daarom ook vaak niet wat een legale en wat een illegale manier van overmaken is. Ze blijven blijkbaar niet weg bij de banken omdat deze niet goed zijn, maar omdat de andere kanalen niet de gebruikelijke nadelen hebben. Integendeel, er is groot vertrouwen in de informele kanalen.

Daarentegen worden de formele kanalen eerder gewantrouwd, omdat ze als een soort verlengstuk van de overheid worden gezien. In Suriname bestaat er een zekere aversie tegen formaliteiten en heerst er wantrouwen jegens de overheid. Men is bang dat wanneer men voor de formele kanalen kiest, de overheid daar wel eens wat over te weten zou kunnen komen. Dat wantrouwen heeft zowel te maken met de geschiedenis van de periode na de onafhankelijkheid, de militaire regimes en de burgeroorlog,²⁸ als met het feit dat leden van de regering of hun gezinnen verdacht worden van drugshandel.

Tabel 5: Problemen ontvangers met overdrachten

Probleem	Percentage respondenten dat dit noemt
Geen probleem	88
Vertraging overboeking	2
Geld kwam niet aan	2
Ingewikkelde procedure	7
Andere	2

Bron: Eigen enquête, Paramaribo 2006.

²⁸ Zie Kruijt 2006, p. 86.

De ontvangers hebben dan ook volgens onze enquête in Suriname weinig problemen met de – veelal informele – overdrachten. 88% van de ontvangers zag geen problemen, 7% had bezwaar tegen te ingewikkelde procedures, 2% vond dat het geld te laat aankwam, en slechts 2% meldde dat het geld überhaupt niet aankwam.

Uit het onderzoek wordt duidelijk dat de overdrachten veilig zijn en weinig problemen opleveren. Mensen gebruiken graag kanalen die bekend en vertrouwd zijn en die snel en niet bureaucratisch te werk gaan. Informele kanalen zoals reizende familieleden, brieven via de post en ondergrondse bankiers worden gebruikt omdat men dat altijd al zo gedaan heeft. Routine en gewoonte spelen een grote rol. Voor zover nieuwe kanalen gebruikt worden, hoort men van die andere mogelijkheden vooral via mondreclame. Dat geldt in het bijzonder voor illegale overdrachtskanalen, omdat die uit de aard der zaak geen publieke reclame kunnen maken.

Het vertrouwen in de informele en illegale kanalen berust in de eerste plaats op praktische ervaring uit het verleden van de betrokkenen zelf, hun familie, kennissen en burenen. Het geld kwam in het verleden op de bestemming aan en men gaat er vanuit dat dit ook in de toekomst wel weer het geval zal zijn. Positieve ervaringen dragen bij aan de reputatie van de ondergrondse bankiers. Het vertrouwen berust in de tweede plaats op de sociale en culturele banden binnen bepaalde gemeenschappen, die zijn gebaseerd op religieuze en vooral etnische identiteiten. Daarom willen we nog iets nader ingaan op de rol van sociale gemeenschappen bij het aangaan van economische transacties, in dit geval overdrachten.

6. Staat of gemeenschappen als instituties voor de bevordering van transacties?

Suriname is bij uitstek een multiculturele samenleving. Hoewel de diverse bevolkingsgroepen al heel lang veelal in vrede met elkaar samenleven, zijn Surinamers doorgaans in hoge mate gericht en betrokken op de eigen etnische groep. De etnische identiteiten worden versterkt door religie, taal, woonplaats en arbeidsplaats.

De etnische, religieuze en taalkundige diversiteit van Suriname vertaalt zich in – en wordt op haar beurt versterkt door – zelforganisatie van en binnen de diverse bevolkingsgroepen. Naar goed Nederlands model is de Surinaamse samenleving een typische gesegmenteerde, verzuilde samenleving.²⁹ De grotere bevolkingsgroepen hebben elk hun eigen politieke partij en politieke leiders. De Creo-

²⁹ Lijphart 1968.

len de NPS, de Hindoestanen de VHP en de Javanen de KTPI. Ook de media en de welzijnsinstellingen zijn deels verzuild.

De etnische/religieuze/taalkundige identiteiten vormen de basis van onderlinge sociale banden, loyaliteiten, verplichtingen, en daarmee van vertrouwensrelaties. Waar men van elkaar weet dat de gedeelde identiteit onderlinge verplichtingen schept en een sterke onderlinge sociale controle deviant gedrag sanctioneert, heeft men ook zekerheden omtrent wat van anderen verwacht kan worden. Kortom, men kan er op vertrouwen dat anderen zullen doen wat ze zeggen. Wie zich daar niet aan houdt, verliest zijn gezicht en zijn reputatie binnen de etnische gemeenschap. De etnische identiteit vormt zo een basis voor onderling vertrouwen, ook waar het gaat om economische transacties, inclusief het verzorgen van financiële overdrachten.

In eerder werk heeft één van ons een communicerende-vaten-theorie van marktordering en marktregulering ontwikkeld.³⁰ De basis daarvan is het idee dat mensen niet alleen een prikkel behoeven om economische transacties aan te gaan, maar ook behoefte hebben aan onzekerheidsvermindering. Als het risico of de onzekerheid over de zinvolheid of het potentiële succes van een transactie te groot wordt, worden geen transacties aangegaan. De huidige financiële crisis heeft dat weer eens duidelijk gemaakt. Instituties, i.c. regels, die dat risico en de onzekerheid verminderen, kunnen uit verschillende bronnen afkomstig zijn: de overheid, de rechtbank, zelfregulerende brancheorganisaties, grote en machtige ondernemingshiërarchieën en informele normen en gebruiken binnen bepaalde gemeenschappen. Dit kunnen groepen middeleeuwse rondreizende kooplieden zijn,³¹ de Joden in de diaspora, en zeker ook etnisch-religieuze gemeenschappen³² zoals de diverse Surinaamse bevolkingsgroepen.

Met name de Hindoestanen, vanouds actief als (landbouw) ondernemer of in de handel, vormen daar een goed voorbeeld van. Zoals opgemerkt hebben zij de beschikking over een goed functionerend ondergronds banksysteem. Het traditionele systeem voor overdrachten door de Hindoestanen was het Koelie-systeem, waarbij de Hindoestanen in Nederland geld naar Suriname stuurden via Hindoestaanse winkels en beluizen die onderling met elkaar verbonden waren via de gedeelde etnische identiteit. De banden ontleend aan de etnische gemeenschap vormen de basis van het onderlinge vertrouwen zowel tussen de klanten en de ondergrondse bankiers als tussen de transactiepartners – de winkels in Nederland en in Suriname.

In wezen is zo'n informele sector gebaseerd op etnische identiteit en is het daaraan ontleende vertrouwen een alternatief voor formele, door de staat gecontroleerde banken. Wanneer in een land weinig vertrouwen in de overheid bestaat en

³⁰ Van Waarden 2002.

³¹ Greif 2006.

³² Zie Light en Karageorgis 2005.

politici en ambtenaren van veelvuldige corruptie verdacht worden, heeft dat zijn weerslag op het vertrouwen in de door die overheid gecontroleerde financiële instellingen. Niet alleen omdat men zo zijn twijfels heeft over de objectiviteit, neutraliteit en daarmee betrouwbaarheid van de publieke controles, maar ook omdat men bang is dat een dergelijke overheid wel eens (in de ogen van de burgers) misbruik of in ieder geval ongewenst gebruik zou kunnen maken van informatie die in de formele en legale financiële circuits wordt opgeslagen. Er is geen vertrouwen in de betrouwbaarheid van privé-informatie, al was het maar omdat de overheid wellicht inzicht in verworven inkomen zou kunnen krijgen en daar vervolgens belasting over zou kunnen heffen. Dit soort overwegingen, of ze nu reëel zijn of alleen de beleving van de klanten weerspiegelen, vormen een reden om het formeel-legale bancaire circuit te mijden. In een dergelijke situatie zoekt men zijn toevlucht tot andere bronnen van toezicht en regulering die onzezekerheid over de zinvolheid en betrouwbaarheid van transacties kunnen verminderen. In dit geval zijn het de informele, deels etnische, gemeenschappen die de betrouwbaarheid van transacties via de informele kanalen garanderen. Die kanalen winnen dan nog verder aan populariteit als ze bovendien ook nog eens goedkoper, sneller en effectiever zijn.

7. Conclusie

Migratie lijkt wederzijds positieve effecten te hebben. Rijke landen profiteren van de arbeidskracht van migranten, terwijl arme landen profiteren van de overdrachten die deze terugsturen naar het moederland. Een win-win situatie, zouden economen zeggen. Goed voor de economische groei en ontwikkeling van de herkomstlanden, veelal ontwikkelingslanden.

Op bijna elke Surinamer in Suriname zit er een Surinaamse migrant in Nederland die geld zou kunnen sturen. Dus bestaat er – vanuit Surinaamse perspectief – een grote groep die potentieel aan de ontwikkeling van het land kan bijdragen. Daarom is het eigenlijk vrij verrassend dat de overheden weinig interesse tonen in deze overdrachten. In Suriname weten noch de overheid noch de Centrale Bank hoeveel aan overdrachten wordt ontvangen of verzonden. Daarom moesten wij, werkend in opdracht van Wereldbank en het Ministerie van Financiën, het met ruwe ramingen doen. We konden niettemin vaststellen dat de overdrachten die Surinamers ontvangen, toenemen. Verbazingwekkend dus, dat gebrek aan belangstelling bij banken en overheden. In Nederland worden tegenwoordig ook geen gegevens van overdrachten meer bijgehouden. De verzameling ervan is in 2002 stopgezet. Het CBS heeft pas voor 2010 een enquête over overdrachten gepland.

Gezien het feit dat de overdrachten uit legale bronnen waarschijnlijk ten minste vijf keer zo hoog zijn als de officiële ontwikkelingshulp (circa 125 miljoen euro tegenover 24 miljoen euro) is het niet alleen belangrijk om goede statistieken te

hebben, maar ook om te weten via welke kanalen het geld naar Suriname wordt overgebracht en wat er vervolgens mee gebeurt.

Ongeveer 50% van de Surinaamse bevolking ontvangt overdrachten. Het betreft vooral het armere en middenklasse deel van de bevolking. Het gemiddelde inkomen in Suriname is ongeveer 200 euro per maand. Driekwart van de huishoudens heeft een inkomen van minder dan 600 euro per maand. Dus zelfs kleine overdrachten kunnen het gezinsinkomen substantieel verhogen en ertoe bijdragen de armoede in Suriname te verminderen.

Overdrachten helpen niet alleen om armoede te bestrijden, ze kunnen ook het sparen en investeren stimuleren. Om dat te bevorderen is het volgens de Wereldbank belangrijk dat overdrachten via formele kanalen worden geleid. "Banking the unbanked" is daarom een van haar slagzinnen. Het gebruik van formele kanalen kan er volgens de Wereldbank toe bijdragen dat het geld productief wordt aangewend, terwijl overdrachten via informele kanalen meestal direct voor consumptie worden gebruikt. Dit is echter nog maar de vraag. Zolang mensen niet genoeg inkomen hebben om van te leven, zal omleiding van overdrachten via formele kanalen op zichzelf niet tot meer gebruik voor investeringsdoel-einden leiden.

Een belemmering voor een groeiscenario is ook dat overdrachten die via informele kanalen lopen, wel groei kunnen bevorderen, maar dan van de informele, en deels ook criminele economie. Dat lijkt het geval te zijn bij ongeveer de helft van de overdrachten. Die lopen via informele en deels criminele kanalen.

Volgens de officiële statistieken van de Surinaamse Centrale Bank bestaat de inofficiële sector 20% tot 50% van de officiële Surinaamse economie. Een belangrijke vraag is echter of Suriname verder gaat groeien in het legale, formele deel van zijn economie, in zijn informele deel, of wellicht in zijn criminele deel. Deze vraag is relevant omdat de kwaliteit van de groei in de diverse scenario's heel verschillend zal zijn. Unger (2007) heeft berekend dat toename van de criminaliteit een negatief effect op de groei heeft. Het is dus van belang dat Suriname legale vormen van groei ontwikkelt.

Hoewel de aard van de bestemming (de formele, informele dan wel criminele economie) niet gelijk staat aan de aard van het kanaal dat wordt gebruikt voor de overdracht, ligt een zekere relatie toch voor de hand. Geld dat via informele/criminele kanalen naar Suriname vloeit zal daar eerder in het informele c.q. criminele deel van de economie terechtkomen. Met overdrachten via formele kanalen is dat veel minder waarschijnlijk. Daarom lijkt het belangrijk dat het formele financiële stelsel meer voor de overdrachten gebruikt wordt.

Mocht het zo zijn dat het gebruik van formele bancaire kanalen gunstig is voor de aanwending van overdrachten voor groeibevorderende investeringen, dan kan het nuttig zijn om dat gebruik te bevorderen. Aan een noodzakelijke voorwaar-

de, de aanwezigheid van een goed ontwikkeld bancair stelsel, is in Suriname al voldaan, anders dan in veel andere ontwikkelingslanden. Maar dat alleen blijkt onvoldoende. Kostenverlaging van formele banktransfers kan verder helpen. Positief in dit opzicht is ook dat er een nieuwe groeiende vorm van overdrachten is die, omdat ze afkomstig is van officiële Nederlandse instanties, noodzakelijkerwijs de formele kanalen gebruikt: sociale uitkeringen en pensioenen. Sinds enige tijd kunnen die ook in het buitenland worden ontvangen. Dit heeft ertoe geleid dat meer gepensioneerden terug naar Suriname zijn gegaan. Het gaat hier om substantiële bedragen. Het bedrag aan uitkeringen en pensioenen ligt tussen de 400 en 1850 euro per maand. Overdrachten voor pensioenen en sociale uitkeringen zijn daarmee ook een nieuwe business voor banken geworden.

Wat uiteindelijk het meeste telt is de factor vertrouwen. Vooralsnog hebben de meeste Surinamers meer vertrouwen in de informele kanalen dan in de formele, omdat ze meer vertrouwen hebben in hun eigen (etnische) gemeenschap dan in de Surinaamse overheid. Meer vertrouwen in het formele bancaire stelsel vergt ook een groter vertrouwen in de overheid. Bestrijding van corruptie en verspreiding van 'good governance' praktijken, sowieso inmiddels al een hoofddoel van de Wereldbank, kan dus ook helpen om het gebruik van formele transferkanalen te bevorderen. Dat laat onverlet dat de onderscheiden kanalen een culturele lading hebben en voorlopig wel zullen houden. De formele kanalen worden als 'bakra' kanalen gezien, de informele als meer eigen. Daarmee blijft voor Surinamers de vraag: 'Un o du en tapu un eigi fasi, noso tapu bakra fasi?', ofwel: 'Doen we het op onze eigen manier of op zijn Hollands?'

Literatuur

APG 1999

Asian Pacific Group, Money Laundering Methods and Typologies Workshop: Underground Banking and Alternative Remittance Systems, Tokyo, 2-3 maart 1999.

Belastingdienst 2004

Belastingdienst, *Beheersverslag*. Den Haag: Ministerie van Financiën 2004.

Boom 1996

Boom, D.W., 'Surinaamse Winkels Wassen Geld Wit'. *Algemeen Dagblad*, editie 11 juli 1996.

De Bruijne & Schalkwijk 1994

De Bruijne, A. & A. Schalkwijk, *Kondreman en P'tata, Nederland als referentiekader voor Surinamers*, Surinaamse Verkenningen. Instituut voor Sociale Geografie, Universiteit van Amsterdam, Paramaribo: Leo Victor 2004.

Carroll 2006

Carroll, L.C., *Alternative Remittance Systems Distinguishing Sub-Systems of Ethnic Money Laundering in Interpol Member Countries of the Asian Continent*. Interpol 2006.

CFATF 2005

Caribbean Financial Action Task Force, *Suriname Mutual Evaluation Report (Fifth Draft)*, 2005.

Chami, Fullenkamp & Jahjah 2003

Chami, R., Fullenkamp, C. & Jahjah, S., *Are Immigrant Remittance Flows a Source of Capital for Development?* International Monetary Fund Working Paper 03/189, 2003.

Consumentenbond 2005

Consumentenbond, *Goed geld overmaken; geld overmaken naar het buitenland: mogelijkheden en perceptie van allochtone consumenten*. Den Haag 2005.

Greif 2006

Greif, A., *Institutions and the Path to the Modern Economy: Lessons from Medieval Trade*. New York: Cambridge University Press 2006.

IMF 2006

International Monetary Fund, *Suriname: 2005 Article IV Consultation*. IMF Country Report 06(135), 2006.

Kruijt 2006

Kruijt, D., 'Een ijzeren wet van politiek-militaire beheersing? Van dictatuur naar democratie in Suriname; Een vergelijking met Latijns Amerika'. *OSO, Tijdschrift voor Surinamistiek*, 25(1), 2006, p. 75-92.

Light & Karageorgis 2005

Light, I. & Karageorgis, S., 'The Ethnic Economy', in N.J. Smelser & R. Swedberg (eds.), *The Handbook of Economic Sociology*. Princeton: Princeton UP 2005, p. 627-649.

Lijphart 1968

Lijphart, A., *The Politics of Accommodation. Pluralism and Democracy in the Netherlands*. Berkeley: UC Press 1968.

Martens 1999

Martens, E.P., *Minderheden in beeld*. Rotterdam: ISEO/SCP 1999.

Ministerie van Buitenlandse Zaken 2004

Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Een rijke relatie: Suriname en Nederland, heden en toekomst; Beleidsnota Suriname*. Den Haag: De Nederlandse regering 2004.

Passas 1999

Passas, N., *Informal Value Transfer Systems and Criminal Organizations; a study into so-called underground banking networks*. Den Haag: WODC 1999.

Van Schaijk 2006

Van Schaijk, M., 'Suriname economische groei op eigen kracht; Naar een "Es-sed+" scenario'. *OSO, Tijdschrift voor Surinamistiek*, 25(1), 2006, p. 93-113.

Slot 2006

Slot, B., 'Is ondergronds bankieren een reëel gevaar?' *Justitiële Verkenningen*, 32(2), 2006, p. 9-20.

SWI 1999/2000

Stichting Wetenschappelijke Informatie, Cultuur en Migratie in Nederland, Paramaribo 1999/2000.

Unger, Rawlings, Siegel, Busuioc, Ferwerda, Kruijf & Wokke 2006

Unger, B., Rawlings, G., Siegel, M., Busuioc, M., Ferwerda, J., De Kruijf, W. & Wokke, K., *The Amounts and the Effects of Money Laundering*. Den Haag: Ministerie van Financiën 2006.

Unger 2006

Unger, B., Sheets presented at the NFX Conference Mind the Gap, Bankable Approaches to Increase Access to Finance, Amsterdam 2006.

Unger & Siegel 2006

Unger, B. & Siegel, M., *The Netherlands-Suriname Corridor for Workers' Remittances, Prospects for Remittances when Migration Ties Loosen*. Study Prepared for the Dutch Ministry of Finance and the World Bank, 2006

Unger 2007

Unger, B., *The Scale and Impacts of Money Laundering*. UK: Edward Elgar 2007.

De Vasconcelos 2006

De Vasconcelos, P., *LAC Remittances 2005 Statistical Comparisons: Promoting Financial Democracy*. Washington: The Multilateral Investment Fund 2006.

Vermeulen & Penninx 2000

Vermeulen H. & Penninx, R., *Immigrant Integration: The Dutch Case*. Amsterdam: Het Spinhuis 2000.

Van Waarden 2002

Van Waarden, F., 'Market Institutions as Communicating Vessels: Changes between Economic Coordination Principles as a Consequence of Deregulation Policies', in J. Rogers Hollingsworth, K.H. Mueller, & E.J. Hollingsworth (eds.), *Advancing Socio-Economics. An Institutionalist Perspective*. Lanham, Boulder, New York and Oxford: Rowman & Littlefield 2002, p. 171-212.

World Bank 2006

World Bank, *Global Economic Perspectives, Economic Implications of Remittances and Migration*. World Bank 2006.